

VENSTRE- FLØJENS IDENTITET – FORSØG PÅ EN BEGREBS- AFKLARING

Af Claus Bryld

ESSAY

Har venstrefløjen en identitet?

For at kunne tale om det, er det nødvendigt først at vide, hvad identitet er og derefter, hvad venstrefløjen er – eller rettere, hvordan jeg her vil forstå disse to begreber.

Ifølge Den Store Danske Encyklopædi er identitet et ord, der i dagligsproget anvendes om “de træk ved en person, der tilsammen kendetegner eller afgrænser personen som forskellig fra andre”. Ordet bruges dog ikke kun om personer, men også om fænomener som organisationer, partier, ja endda om nationer, hvor vi kender begrebet ‘nationalkarakter’, som skulle være det samme som en nations identitet. At det ofte ender i noget vrøvl er så en helt anden ting, jo mere omfattende de fænomener er, som man bruger begrebet om, jo mere luftigt bliver det.

Og så ‘venstrefløj’? Hvordan skal vi definere det ord? Her vil der nok ikke være samme enighed, som der er om den dagligdags definition af identitet, jeg lige har omtalt. Der vil også være flere definitioner af, hvad venstrefløjen egentlig består af. Umiddelbart kan vi igen tage udgangspunkt i dagligsproget. I aviser, radio og TV hører vi f.eks. hele tiden om ‘rød blok’ og ‘blå blok’. De fleste vil umiddelbart forbinde det med henholdsvis ‘venstrefløjen’ og ‘højrefløjen’, og nogle gange bruger medierne også den sprogbrug, selvom jeg har en fornemmelse af, at nogle medier er lidt bange for at bruge ordet ‘højrefløj’ om de borgerlige – det kunne jo lede tanken hen på ubehagelige fænomener som fascisme eller nazisme, der historisk er placeret på højrefløjen.

Men vi taler altså om en venstre- og en højrefløj, og identiteten af disse to – hvis vi nu skal vende tilbage til det ord – kan kun forstås i forhold til hinanden. De udgør et begrebspar ligesom dag og nat, liv og død, kvinde og mand, hvidt og sort osv. Det ene ord kan ikke forstås uden det andet, ligesom vi f.eks. ikke kan dreje til højre, hvis vi ikke ved, hvad venstre er. Det husker vi alle sammen fra barndommen, hvor vi møjsommeligt skulle lære at skelne mellem venstre og højre.

Venstrefløjens identitet må altså forstås og afgrænses i relation til højrefløjen. Ganske vist er der i dag mange, også blandt de lærde, der afviser, at man i det hele taget kan tale om en venstre- og en højrefløj, ligesom der er mange, der påstår, at der ikke længere findes klassekamp. Og for min skyld kan man godt kalde det interessekamp eller noget i den retning, hvis man er bange for ordet klassekamp.

Men tilbage til begrebsparret venstre- og højrefløj. Det er naturligvis subjektivt, hvordan man konkret vil definere den ene og den anden fløj. Da jeg var ung, ville man – i det politiske miljø, jeg nu befandt mig i omkring SF og VS – ikke inkludere Socialdemokratiet i venstrefløjen. Vi anså socialdemokraterne for at have svigtet deres idealer, både indenrigs- og udenrigspolitisk – tænk f.eks. på Per Hækkerup og Vietnamkrigen – og ville ikke være i samme kategori som dem. Vi ville nu heller ikke placere Socialdemokratiet på højrefløjen, men på midten – for man skal have med, at der som bekendt også er en midte mellem venstre og højre.

I dag vil jeg uden videre også placere Socialdemokraterne på venstrefløjen. Det kan selvfølgelig være, fordi hele venstrefløjsspektret er rykket til højre i forhold til 60'erne og 70'erne, men det kan også skyldes, at jeg har udvidet min horisont og har en mere omfattende forståelse af fænomenerne, end jeg havde dengang. Eller det kan skyldes begge dele. For vi er jo præget af den tid, vi har levet i, og i min levetid er der sket enorme politiske, sociale og økonomiske ændringer i verden og i det danske samfund, som naturligvis har indvirket på min (og mine jævnaldrendes) måde at se på tingene på. Jeg skal ikke remse ændringerne op, de er mange og omvæltende – jeg skal blot indskrænke mig til at nævne Murens fald i 1989, en begivenhed, som har direkte betydning for det, dette essay handler om.

Men hvis jeg skal karakterisere venstrefløjen og højrefløjen i Danmark og i Europa – længere tør jeg ikke vove mig ud – så vil jeg rubricere de socialdemokratiske og socialisti-

ske partier – eller måske skal vi hellere sige arbejderpartierne, for det ikke er alle, der vil kaldes socialdemokratiske, f.eks. hedder det norske parti stadig Arbejderpartiet – som hørende til venstrefløjen. Historisk hører også de kommunistiske partier med samt herhjemme 'udbryderpartiet' SF, VS fra 1967 og det senere Enhedslisten. Også mindre partier som KAP og SAP og endnu mindre som små marxistisk-leninistiske og trotskistiske grupperinger må indregnes, selvom man er nødt til at skelne mellem demokratiske og ikke-demokratiske grupperinger. Men også nogle af de social-liberale partier hører med, f.eks. De Grønne i Tyskland, Sverige og andre lande. Og herhjemme vil jeg ligeledes inkludere Det radikale Venstre, især efter at det har skilt sig af med sin højrefløj i form af Naser Khader, Anders Samuelsen og Simon Emil Ammitzbøl. De radikale er et midterparti, men har historisk tenderet mod venstre bortset fra to perioder under Hilmar Baunsgaard i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne og under Niels Helveg Petersen og Marianne Jelved i slutningen af 80'erne. Og selv i de to perioder optrådte partiet som, skal vi sige, moderat forsvarer af velfærdsstaten.

Under højrefløjen hører naturligvis de borgerlige partier Venstre – på trods af navnet, det er mange år siden, det var venstre – Konservative, Dansk Folkeparti og de små udbrydergrupper til højre for midten. Liberal Alliance hører også hjemme her. Dansk Folkeparti ville nok protestere over at blive rubriceret som højrefløjsparti, ifølge Pia Kjærsgaard er det jo både et arbejderparti og et midterparti. Men dets handlinger og dets retorik siger noget andet.

I Europa har vi stort set den samme konstellation og tilhørende frontstilling mellem venstre og højre, og det interessante er, at det har vi haft siden den franske revolution for 222 år siden. Det var faktisk her de to begreber blev opfundet, nemlig ud fra den placering de politiske grupper havde i Nationalforsamlingen med de radikale grupper såsom jakobinerne til venstre og de moderate til højre, set fra talerstolen.

Den franske revolution fostrede også et andet dictum, nemlig den berømte treenighed af Frihed, Lighed og Broderskab. Dengang socialdemokraterne havde en presse, stod disse ord faktisk på forsiden under “Social-Demokraternes” titel. Det sidste har altid været et lidt tåget ord, senere kaldte man det for solidaritet, men friheden og ligheden har stået i centrum af den politiske idédebat lige siden dermerne blev defineret for over 200 år siden.

Hvad konstituerer så disse to begreber, som venstre og højre har sloges om i 200 år?

Ifølge den italienske jurist og politiske filosof Noberto Bobbio (1909-2004) er den afgørende forskel mellem venstre og højre ikke forståelsen af frihedsbegrebet, idet alle undtagen de yderste på henholdsvis venstre- og højrefløjen i dag anerkender den politiske frihed og dermed demokratiet med almindelig og lige valgret som grundlag. Her er der et punkt, hvor der hersker konsensus mellem venstre- og højrefløj. Anderledes forholder det sig imidlertid med lighedsbegrebet. I en lille bog med titlen “Højre og venstre. Årsager til og betydning af en politisk skelnen”, som udkom på dansk i 1995, skriver Bobbio:

“Tilhængere af lighedstanken kan man altså med god ret kalde dem, der – selv om de er ganske klar over, at menneskene er både lige og ulige – lægger vægt på det de har fælles og mener at det er det bedste grundlag at bygge et harmonisk samfund på; modstandere derimod er de der, ud fra samme kendsgerninger, mener at det er vigtigt at bygge på menneskenes forskelligheder, hvis man vil opnå et harmonisk samfund. Det drejer sig i sidste ende om definitive valg mellem modsætninger hvis egentlige oprindelse det er svært at sige noget om. Men det er netop modsætningen mellem disse definitive valg der, efter min mening, bedre end noget andet kriterium karakteriserer de to modstående grupperinger vi traditionelt kalder venstre og højre. På den ene side står de der mener at menneskene er ens og lige i højere grad end uens og ulige, på den anden side de der mener det modsatte”.¹

Bobbio siger også, at denne skelnen kan føres helt tilbage til den græske oldtid, og i det moderne Europa peger han på to filosoffer, der står for henholdsvis ligheds- og ulighedstanken, nemlig Jean-Jacques Rousseau som talsmand for den første og Friedrich Nietzsche som talsmand for den anden. Kontrasten mellem dem kan illustreres med de forskellige holdninger, de har til det naturlige og det samfundsskabte – i dag ville vi sige til arv og miljø – med hensyn til lighed og ulighed. Rousseau går ud fra den betragtning, at menneskene fra naturens hånd er lige, de er født lige – som det hedder i den amerikanske uafhængighedserklærings første sætning “All men are born equal...” – men at det borgerlige samfund gradvis lægger et lag henover, som ender med at gøre mennesker ulige. Nietzsche går derimod ud fra den antagelse, at menneskene af natur er ulige og ser det som noget positivt – han fremhæver således slaveriet i oldtiden som noget godt, fordi det græske samfund netop på grund af slaveriet blev et så højt udviklet samfund. Han kan ikke lide den senere udvikling med den kristne religion, der jo også stod for lighedstanken, fordi den med sin næstekærlighed og medfølelse har gjort menneskene lige og dermed ødelagt den gavnlige ulighed, som naturen har villet skulle herske blandt menneskene. I bogen “Hinsides godt og ondt” skriver Nietzsche ligefrem, at den naturgivne lighed

“er et elegant psykisk kneb, hvormed man endnu engang maskerer hobens fjendskab mod alt hvad der er privilegeret og ophøjet, denne gang som en anden og mere raffineret ateisme”.²

Hermed hentyder han selvfølgelig til den demokratiske tænkning og ikke mindst til socialismen. I øvrigt kender vi jo en lignende tænkning fra dem, der har misbrugt Charles Darwins opdagelser og formuleret den såkaldte social-darwinisme, der overfører Darwins teorier om “survival of the fittest” til det sociale område.

Det afgørende er, at tilhængere af den sociale ulighed i den naturgivne uligheds navn

Venstre- og højrefløjen er fælles om forståelsen af frihedsbegrebet. Anderledes forholder det sig med lighedsbegrebet, som kun venstrefløjen går ind for. "The strong man", tegnet af Walther Crane 1897. (Arbejdermuseet & ABA)

fordømmer lighedstanken, mens tilhængere af lighedsfilosofien i samme naturgivenhed fordømmer den sociale ulighed.

Nu er der selvfølgelig nogle formidlingstrin fra disse to idealtyper, for nu at tale med Max Weber, og så til de to nuværende politiske lejres programmer og praktiske politik. De borgerlige partier herhjemme samt arbejdsgiverne, Dansk Industri m.fl. siger jo ikke direkte, at de går ind for større ulighed i samfundet, selvom der var en enkelt Venstreminister – Eva Kjær Hansen – der for nogle år siden kom til at sige, hvad hjertet var fuldt af, nemlig at hun ønskede en større ulighed, men blev sat på plads af Anders Fogh, der i øvrigt i sin bog om minimalstaten også gik ind for et samfund med større ulighed. Det benægtede han bare senere.

Da det nu er venstrefløjen, der er omdrejningspunktet her, vil jeg igen henvise til Norberto Bobbios bog. Han forsøger at indkredse, hvad venstrefløjens kendetegn egentlig er. Det gør han med et citat fra en spanier, der hedder Elias Diaz. Denne Diaz opregner en række kendetegn, nemlig

“en større forkærlighed for fordelingspolitik og indkomstudjævning gennem proportional beskatning ... en større hensyntagen til offentlige institutioner og til fællesskabet i forhold til det private og individuelle; opvurdering af fælles indsats og samarbejde i forhold til konflikt og konkurrence; større opmærksomhed på nye græsrodsbevægelser og deres krav, hvad enten det drejer sig om pacifister, økologer eller kvinderefsforkæmpere; optagethed af at menneskerettighederne bliver ført ud i livet, især hvad angår samfundets udstødte, de ældre, børnene etc.; ... opfyldelsen af de basale behov for alle, altså helbred, uddannelse, bolig; større international forståelse og solidaritet med de fattige lande og med de områder der er ufrie og underudviklede; respekt for den frie vilje og for en fornuftspræget debat både for at kunne træffe politiske beslutninger på demokratisk vis ved flertalsafgørelse og for at kunne opbygge en kritisk etik og at gennemføre en ændring af samfundet som ikke er påtvunget oppefra, dvs. autoritært, eller ud

fra religiøse dogmer som har karismatisk karakter og/eller bygger på traditioner”.³

I dag må man vel tilføje: hensyntagen til indvandrere og flygtninge gennem en human indvandrings- og integrationspolitik – det udgjorde ikke så stort et vandskel mellem venstre og højre i 90’erne, som det gør i dag, på trods af, at det desværre ofte er svært at kende forskel på højre og venstre på netop dette punkt.

Bobbio anfører andetsteds, at han er fristet til at kalde venstrefløjs- og højrefløjsholdninger for “mentaliteter”. Ud fra dette synspunkt er en højremand – og det udtryk brugte man faktisk for 100 år siden, også i Danmark, hvor det gamle Højre jo stadig eksisterede – en person, der frem for alt er optaget af at værne om traditionen. Vi kender det fra det udtryk f.eks. Per Stig Møller ofte anvender, at de konservative vil “forandre for at bevare”, dvs. bevarelsen er det afgørende. Mens venstrefløjsmanden eller -kvinden modsætningsvis er ham/hende, der mere end noget andet er optaget af at befri sine lige fra de lænker, som raceprivilegier, klasseskel osv. har lagt dem i. “Tradition” på den ene side og “frigørelse” på den anden kan tolkes som de to fløjes fundamentale mål, som hverken den ene eller den anden part KAN give afkald på. Man kan så prøve at nå sine mål med forskellige midler, afhængigt af tid og sted. Og somme tider kan midlerne endda falde sammen, så det bliver svært at se forskel på, hvad der er hvad. Et ekstremt eksempel er de tyske kommunisters og nazisters fælles bekæmpelse af Socialdemokratiet i begyndelsen af 30’erne (ved en enkelt, men vigtig lejlighed), et mere moderat er det sammenfald, der på nogle punkter er blevet åbenbart mellem VKO og Socialdemokratiet/SF om holdningen til indvandrere. Trods dette lejlighedsvis sammenrend er der dog ingen tvivl om, at de to grupperinger i sidste instans er uenige i deres menneskesyn og deres samfundssyn.

På et dybere filosofisk plan ser Bobbio forskellen i selve virkelighedserkendelsen: Højrefløjens tilgang er romantisk – altså igen højre- og venstrefløjen som idealtyper – mens

venstrefløjens er realistisk. Af de fem store ideologier, som opstod i 1800- og 1900-tallet, er to realistiske, nemlig liberalismen og marxismen, mens tre er romantiske: konservatismen, syndikalismen og fascismen/nazismen, inklusive de højreradikale bevægelser.⁴

Men for begge fløje er der selvfølgelig også tale om følelser. Et venstrefløjensengagement opstår sikkert i første række gennem social indignation eller forargelse over uretfærdighed og diskriminering, hvad enten det drejer sig om de svage i ens eget samfund eller i den tredje verden, mens jeg har sværere ved at forklare, hvad et højrefløjensengagement udspringer af; man kan dog ikke helt afskrive, at der også her kan være tale om altruistiske følelser. Gud, konge og fædreland var nok abstrakte størrelser, men man kan jo se, at mange stadig sværmer for i hvert fald kongehuset, og Dansk Folkeparti har jo også sat det nationale på dagsordenen igen og bruger hyppigt nationale symboler som dannebrog, Dybbøl Mølle og lignende i sin agitation.

For at vende tilbage til Bobbio, så understreger han, at lighed ikke er ensbetydende med *ligemageri*. At stræbe efter lighed – og det kan altid kun blive en stræben, et endeligt mål kan ikke nås – er ikke det samme som at stræbe mod, at alle skal have det samme eller have nøjagtigt de samme rettigheder. Det er altid den beskyldning de borgerlige fremsætter, når venstrefløjen taler om lighed. Men der er stadig ulighed i rettigheder, når det gælder f.eks. voksne og børn. Børn har ikke valgret. Fremmede har eller ikke samme rettigheder som indfødte, men kan erhverve de samme rettigheder ved at opfylde nogle bestemte kriterier. Det er ikke i sig selv i strid med lighedstanken. Når man taler om lighed, drejer det sig nemlig om at svare på spørgsmålene om, *mellem hvem* der skal være lighed, *hvad* der skal være lighed til og ud fra *hvilket kriterium*. Det er også det, den politiske debat i høj grad drejer sig om. Tag et nyligt eksempel. VK-regeringen har sat en overgrænse på 3.000 kr. for fradrag i faglige kontingenter mod først at love, at også arbejdsgiverne skulle have en overgrænse for bidrag til deres for-

eninger. Men nu er regeringen løbet fra det sidste, så den manglende fradragsret kun gælder for fagforeningsmedlemmer. Oprindeligt gik man altså ud fra noget, der lignede ligebehandling, men som nu er vendt til en ulige behandling mellem mere eller mindre sammenlignelige grupper.

Men altså: Kravet om lighed er ikke det samme som ligemageri, som nogle socialistiske grupperinger historisk har været talsmænd for. Det ville være et abstrakt og tendentielt totalitært lighedsbereg. Det, der er meningen med lighed, er at gøre det muligt for det enkelte individ at udfolde sig som menneske; ligheden er i virkeligheden det, der muliggør forskelligheden mellem mennesker, fordi den i udgangspunktet giver dem lige vilkår, som de så kan udfylde på forskellig måde. For Karl Marx var definitionen på et socialistisk samfund jo, at “enhver yder efter evne og modtager efter indsats”; her er det samme tankegang, der ligger til grund, mens formlen for kommunismen var, at “enhver yder efter evne og modtager efter behov” – et krav, der lyder mere romantisk end realistisk.

Begrebet lighed er med andre ord relativt, ikke absolut, og synet på lighed, respektive ulighed, vil også ændre sig med tiden, med samfundsudviklingen.⁵ Hvad der blev betragtet som lighed i 1800-tallet, bliver i dag anset for at være ulighed, f.eks. det at valgretten og valgbarheden var begrænset til mænd og kun til mænd med egen husholdning. Det var i virkeligheden det, der er blevet kaldt et husbonddemokrati, det fulgte ikke parolen ét menneske – én stemme, som vi mener i dag, når vi taler om politisk demokrati.⁶

Men siden dengang har presset for mere lighed mellem mennesker tilsyneladende været uimodståeligt. Især efter Anden Verdenskrig har de tre vigtigste årsager til ulighed og forskelsbehandling, nemlig klassetilhørsforholdet, racen og kønnet, været til konstant debat og forandring. Efter lange og seje kampe er kvinderne gradvis blevet (nogenlunde) ligestillet med mændene, de såkaldte raceskel er, i alt fald juridisk, blevet fjernet de fleste steder – tænk dels på USA, dels og mest

markant på Sydafrika – og klasseforskellene er blevet om ikke udjævnet så mildnet gennem opbygningen af velfærdsstater eller socialstater, som man taler om i udlandet. En vældig historisk bevægelse for større lighed, det vi i dag kalder universalisme, har været i gang, og bortset fra fascismen og nazismen er det først i de senere år, der er fremtrådt en modbevægelse, som i dag står relativt stærkt i Europa, og som herhjemme bliver repræsenteret af Dansk Folkeparti og delvis af V og K. Det er en modbevægelse, der vil opretholde forskelle på en række punkter, hvor der ellers har været en frigørelsesbevægelse i gang.

Vi står altså igen i en situation, hvor forskellen mellem højre og venstre er kridtet op. Universalismen er under angreb, og velfærdsstaten er under angreb. Det er også længe siden, venstrefløjen havde direkte appel til lønarbejderne. Problemet i dag er ikke, at venstrefløjen ikke vil repræsentere arbejderne, men at den næsten helt er holdt op med at henvende sig til dem, og at de fleste arbejdere ikke kan identificere sig med dem, der siger at de vil repræsentere dem politisk. Politik er blevet til noget for djøf'ere eller folk, der satter på en politisk karriere gennem partiernes ungdomsorganisationer. Der er dog ingen tvivl om, at venstrefløjens politikere rent faktisk gerne VIL repræsentere også arbejderne – der i de senere år for manges vedkommende er gået over til især Dansk Folkeparti – og delvis gør det gennem den politik, de fører. Selvom man ikke er arbejder, kan man godt føre en politik til fordel for arbejderne eller lønmodtagerne, og det forsøger alle de mange økonomer og scient. pol.'er på venstrefløjen givetvis på. Men i dag er de oppe imod det frie markedes kræfter, som ikke er så frit endda på grund af monopoldannelser mv. Det er her, sammenstødet sker: Arbejderpartierne magter ikke opgaven under den deregulerede kapitalisme med et dereguleret arbejdsmarked, hvor en polsk arbejder vil gå for 60 kr. i timen, mens en dansk håndværker skal have over 400 kr., inklusive mestersalæret. Og hvor masser af job flytter ud til østeuropa eller Asien. Det er nogle objektive forhold, arbejder-

politikerne skal prøve at tackle, og hvor løbet på mange måder allerede er kørt. Fagforeningernes medlemstal rasler ned, organisationsprocenten bliver lavere og lavere – den er nu under 70 – efterlønnen angribes af hele etablissementet, dagpengeperioden halveres, førtidspensionen svækkes, fagforeningskontingentet kan ikke længere fradrages fuldt ud, arbejdsformidlingen er overdraget til kommunerne osv., osv – alt sammen tilbageskridt for fagbevægelsen/arbejderbevægelsen.

Det er muligt, at denne bedrøvelige udvikling for almindelige lønmodtagere nu er ved at vende.

En ny regering vil være nødt til at tage hensyn til sit bagland, og mange, især ufaglærte, sosu-assistenten m.fl. forventer forbedringer i arbejds- og lønvilkår. Den nye dagsorden i dansk politik lægger da også op til en næsten klassisk konfrontation mellem højre og venstre, med en neoliberal udviklingsvej som højrefløjens svar på krisen og en socialdemokratisk som venstrefløjens. Det skal blive spændende at se, hvordan udfaldet bliver – det er nemlig langt fra givet endnu. Selvom venstrefløjspartierne vil få tilskud fra fagbevægelsen, kan de borgerlige partier langt overtrumfe dem med deres tilskud fra bankerne, industrien, landbruget mv.

Hvis vi graver lidt dybere og ser på den historiske udvikling herhjemme, kan vi på venstrefløjen se en udvikling fra krav om demokrati og socialisme, forstået som statens overtagelse af produktionsmidlerne – det er et krav, der allerede holdt op i 30'erne – til krav om et samfund med lige muligheder for alle, som blev den nye målsætning efter ca. 1960. Det er det, der har stået i de socialdemokratiske principprogrammer siden, og det er en stræben, som hele venstrefløjen støtter – fra dens højrefløj med De radikale, for man kan også tale om fløje inden for fløjen – til dens venstrefløj med Enhedslisten. Den store fortælling er afløst af en række mindre fortællinger, men med en kerne der i sin essens minder om den store. Venstrefløjens idé – og her tænker jeg på det, der i hvert fald samler Socialdemokraterne, SF og Enhedslisten – dens idé

om det chancelige samfund må siges at være et rimeligt alternativ til idéen om offentlig overtagelse af produktionsmidlerne, som har vist sig urealiserbar overalt, i hvert fald på dette tidspunkt i historien. Men skabelsen af et samfund med lige muligheder for alle kræver lige så store eller måske endda større samfundsændringer end et rent statsdirigeret samfund. Lige muligheder eller chancelighed kan jo ikke kun gælde i udgangspunktet eller som en engangsmulighed for den enkelte – det er den liberalistiske tanke – men må være et bestandigt vilkår for hver enkelt, uanset hans/hendes udgangspunkt og nuværende situation. I virkeligheden er idéen lige så utopisk som tanken om det statssocialistiske samfund, da mennesker – deres fysiske og psykiske habitus ufortalt – fødes ind i vidt forskellige vilkår og rammer for deres opvækst. Derfor er en politik, der først og fremmest sigter på økonomisk vækst, slet ikke nok til at gøre menneskers vilkår lige, der kræves i lige så høj grad en kulturel, uddannelsesmæssig, bolig-mæssig osv. indsats. Og ikke mindst kræves der for mig at se en engagering af mennesker i forvaltningen af deres egne livs-omstændigheder, som kun kan opnås ved dybtgående ændringer af ledelsesforholdene, sådan at mennesker bliver medansvarlige for deres liv og arbejde.

Deltagelses-siden ved demokratiet har venstrefløjens, og her tænker jeg især på Socialdemokratiet, ikke gjort ret meget ved, og i de sidste år har der oven i købet bredt sig en elitær opfattelse af, hvordan offentlige foretagender skal ledes, med stærkt chefstyre, konkurrence og neddrolede rettigheder for de ansatte. Universitetsloven fra 2003, som Socialdemokratiet var med til at vedtage sammen med de borgerlige partier, er et godt eksempel.

Man burde gå den modsatte vej og give brugere og ansatte større indflydelse. Det, det drejer sig om, er i det hele taget at give det direkte demokrati og dermed civilsamfundet større og ikke mindre indflydelse. Erhvervslivet vil hovedsageligt forblive på private hænder, men der bør være en stærkere samfunds-

kontrol af det end den, der nu er tale om. Det blev jo tydeligt demonstreret med bankkrisen i 2008 og med Amagerbankens nylige krak. Den offentlige sektor bør selvfølgelig heller ikke bringes til at fungere som et marked, som man forsøger på nu – og hvor der ikke er en tilstrækkelig klar skillelinje mellem venstre- og højrefløjens – i hvert fald ikke uden en stærk modmagt fra de ansatte og brugere, der bliver berørt af det. De rent økonomiske kriterier, som politikere og djøf'ere her tænker i, egner sig ikke til regulering af en lang række samfundsspørgsmål, der f.eks. har med medbestemmelse, kvalitet eller moral at gøre.

På et mere centralt plan kunne man tænke sig en balance mellem det repræsentative demokrati og det direkte, eller hvad man også kan kalde for deltagelsesdemokratiet. Folketings- og måske også kommunalvalg kunne f.eks. kædes sammen med folkeafstemninger om bestemte spørgsmål og visse prioriteringer af de offentlige midler. Eller man kunne afholde folkeafstemninger mellem de almindelige valg. Det ville give en dybere og mere levende offentlig debat, og man har jo midlerne i form af de sociale medier. Hvorfor skal EU være det eneste, der holdes folkeafstemning om? Visse spørgsmål som eksempelvis retlige eller kunstneriske egner sig ikke til folkeafstemning, men økonomiske og fordelingsmæssige gør bestemt. Og befolkningen ville føle et større ansvar for beslutninger, den selv har deltaget i, og dermed føle mindre politikerlede end den gør i dag. Den slags politiske reformer vil nok kræve en ændring af grundloven, men dette næsten 60 år gamle dokument er også modent til en revision; faktisk har en dansk grundlov aldrig gjaldt i så lang tid, samtidig med at samfundet i disse 60 år har ændret sig, som det aldrig har gjort tidligere på så 'kort' tid.

Under alle omstændigheder er demokratisering i dybden stadig et uopfyldt mål, og her har venstrefløjens en stor opgave, både på det nationale og det internationale plan.

Essayet er skrevet inden De radikales aftale med VKO om efterlønnen i forsommeren

2011. Det ændrer dog ikke ved den principielle placering af De radikale som et parti, der tenderer mod venstrefløjen, men siger på den anden side noget om, hvor svært det bliver for en ‘venstrefløjsregering’ at operere på det sociale felt.

Noter

1. Norberto Bobbio: *Højre og venstre. Årsager til og betydning af en politisk skelnen*, 1995, p. 77 f.
2. Citeret efter *ibid.*, p. 79.
3. *Ibid.*, p. 126.
4. *Ibid.*, p. 59 f. Jeg vil her tage et forbehold over for Bobbio og hans forlæg, der regner konservatismen som tilhørende den realistiske kategori. Det kommer an på, hvad man mener med konservatisme, men en stor del af den var i hvert fald udsprunget af den romantiske reaktion på oplysningstiden og den franske revolutions principper. Det gælder således Edmund

Burke, der ofte kaldes for konservatismens fader, jf. Claus Bryld: “Edmund Burkes opgør med menneskerettighederne”, i Tove Kruse og Lisbeth Larsson: *Ett historisk tilfælde. En festskrift till Håkan Arvidsson*, 2003, p. 131-155.

5. “De to begreber “højre” og “venstre” er ikke absolutte begreber, de er relative. De har ingen substans i sig selv og er ikke ontologiske. De er ikke oprindelige egenskaber ved det politiske univers. De er steder i det “politiske rum” ... Med andre ord, højre og venstre er ikke ord, der angiver et indhold givet én gang for alle. De kan angive forskellige indhold alt efter tid og forhold ... Dét at højre og venstre angiver et modsætningsforhold betyder simpelthen, at man ikke samtidig kan være højre- og venstreorienteret. Men det udsiger intet om, hvad de to parter konkret står for. Modsætningsforholdet består, også selv om de to modstående gruppers program ændres (Bobbio: *Op. cit.*, p. 67)”.

6. Jf. Anette Faye Jacobsen: *Husbondret. Rettighedskulturer i Danmark 1750-1920*, 2008.

Claus Bryld, professor emeritus, dr.phil